

УДК 338.483.13(477.84-2)

ХАРАКТЕРИСТИКА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ КРЕМЕНЕЦЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

С. Дяків

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка 41, м. Львів 79000, Україна, тел. (0322) 394-603*

Оцінено можливості використання туристично-ресурсного потенціалу Кременецького району Тернопільської області, охарактеризовано історико-культурні туристичні ресурси та туристичні маршрути в районі.

Ключові слова: культурно-пізнавальний туризм, історико-культурні ресурси, пам'ятка архітектури, монастир, собор, замок.

Серед усіх ресурсів, які так чи інакше використовуються для потреб туризму, одними з найважливіших є історико-культурні. Саме ця група туристичних ресурсів має такі особливості, як екскурсійне значення, незалежність від кліматичних умов, атрактивність, мальовничість. Дослідження різноманітних об'єктів, які мають історичне чи культурне значення, сприяє формуванню бази даних регіональних і загальнодержавних туристичних турів, особливо за умов зростання освіченості населення.

Основою культурно-пізнавального туризму є історико-культурний потенціал країни, що включає соціокультурне середовище з традиціями і звичаями, особливостями побутової та господарської діяльності. Мінімальний набір ресурсів для пізнавального туризму має будь-яка місцевість, але для його масового розвитку потрібна певна концентрація об'єктів культурної спадщини, зокрема, таких:

- пам'ятки археології;
- культова і цивільна архітектура;
- пам'ятники ландшафтної архітектури;
- малі та великі історичні міста;
- сільські поселення;
- музеї, театри, виставкові зали тощо;
- соціокультурна інфраструктура;
- об'єкти етнографії, народні промисли та ремесла, центри прикладного мистецтва;
- технічні комплекси і споруди.

Однією з основних складових туристського інтересу є культура. Подорожуючи, людина дізнається про життя, культуру, звичаї іншого народу. Туризм, таким чином, слугує важливим засобом налагодження культурних зв'язків і міжнародної співпраці [1, с. 64-66].

Кременецький район Тернопільської області відомий значним біорозмаїттям, історичними місцями, фортецями, замковими архітектурними комплексами тощо.

Частина з них використовується в туристично-екскурсійних маршрутах як місцевого, так і загальнодержавного значення. Водночас, Кременеччина має ще чимало різноманітних об'єктів, які могли б зацікавити гостей і мешканців області, сприяти активному відпочинку і пізнанню історії краю.

Важливими факторами розвитку туристичної галузі є природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал регіону. Кременеччина має для цього одні з найкращих в Україні умови: унікальні у всеукраїнському і європейському масштабах культурні та природні об'єкти та пам'ятки історії, архітектури і культури національного і регіонального значення.

У Кременецькому районі, одному з найбагатших в Тернопільській області на об'єкти культурної спадщини, зосереджені усі види та категорії пам'яток, які є об'єктами регіональної політики. В місті Кременець налічується понад 50 історико-культурних пам'яток. Кременець є членом Ліги історичних міст України. На території району знаходиться ще понад 20 пам'яток історії та культури та більше 60 церков [8].

Туристичні ресурси культурно-пізнавального значення зосереджені у містах Кременець, Почаїв, селах Білокриниця, Крижі та ін.

Кременецький район – адміністративно-територіальна одиниця Тернопільської області площею 918 км². У районі є два міста – Кременець і Почаїв та 68 сіл. Територія району знаходиться в зоні західного лісостепу Волинсько-Поліського плато [8].

Кременець – найбільше місто північного району, райцентр, розташований у північній частині Тернопільської області. Історична й архітектурна спадщина Кременця має значну цінність. Міська забудова відображає розвиток як загальноєвропейської архітектури, так і своєрідної традиційної забудови.

Місто Кременець з його мальовничими околицями туристи називають “маленькою волинською Швейцарією”, “волинськими Афінами”. Розкинувшись у долині між горами з історичними назвами Замкова, Черче, Дівочі Скелі, Хрестова, Осовиця, Воловиця, Куличівка, місто своїми вулицями розбігається схилами та узгір'ями розташованими над р. Іква [2].

Половина площі, яку займає Кременець, а це – понад дві тисячі гектарів, зайнята садами та лісопарками. Кременець належить до найдавніших українських міст. Перша писемна згадка про місто, зафіксована у Галицько-Волинському літописі Іпатіївського зведення 1227 року, однак археологічні розкопки свідчать, що поселення тут були ще в епоху пізнього палеоліту (близько 30 тисяч років тому). Згадка про поселення пов'язана з битвою волинського князя Данила Романовича з угорським королем, що відбулася навесні 1227 р. Кременець першим серед руських міст вистояв монголо-татарську навалу 1241 р. Візитівкою міста є Замкова гора Бона, з якої найкраще розпочинати знайомство з містом: абсолютна висота гори – 397 м над рівнем моря, а відносна – 105 м. Первинна твердиня на горі збудована у XII столітті. У 1241 р. вона витримала облогу монголо-татар, але 1259 р. на їх вимогу була знищена. Остаточної форми замок набув у XVI столітті, коли перебував у власності польської королеви Бони. У 1648 р. козацьке військо зруйнувало твердиню [5, с.118-122].

Серед найдавніших і цінних споруд Кременця – колишній братський Богоявленський монастир, де нині розташована ЗОШ № 1. Приваблює погляд

найкрасивіша з пам'яток архітектури XVIII ст. – комплекс будівель колишнього Кременецького ліцею, сьогодні це Гуманітарно-педагогічний інститут ім. Т.Г.Шевченка. Богоявленський братський монастир заснований 1633 р. У його друкарні побачила світ “Кременецька грамати́ка” – один із перших підручників церковнослов'янської мови. З 1865 р. тут діє православний монастир (з 1953 р. жіночий, його головна святиня – чудотворна ікона Божої Матері “Скорботна”).

Серед пам'яток виділяється ансамбль колишнього францисканського монастиря з костелом і дзвіницею, тепер Свято-Миколаївський собор. Одна з найдавніших унікальних споруд XVII ст. – кременецькі будинки-близнюки, зведені в стилі бароко.

У місті зберігся єдиний дерев'яний храм – церква Воздвиження Чесного Хреста (1887-1889). До інших не менш цікавих пам'яток історії міста можна віднести костел святого Станіслава, Полкову церкву, палац Кароліни Дзембовської [2].

Місто Кременець невелике, проте має шість давніх цвинтарів: Тушицький, закладений наприкінці XVIII ст.; Католицький, званий Польським (1891); військовий Калантир (друга половина XIX ст.); Єврейський цвинтар з XVI ст., що належить до найдавніших в Україні. На особливу увагу заслуговує П'ятницький цвинтар (П'ятинка), або Козацький (XVII-XVIII ст.).

Найбільше значення серед об'єктів культурно-пізнавального туризму району мають музеї. На території району діють музеї: краєзнавчий у м. Кременець, історико-художній у м. Почаїв, літературно-меморіальний О.Неприцького-Грановського в с. В. Бережці, – фінансуються вони з районного бюджету, два музеї функціонують на громадських засадах, і мають звання “народний”, краєзнавчий в с. Крижі та бойової слави – в с. Плоске. Ще в Кременці діє літературно-меморіальний музей Юліуша Словацького обласного підпорядкування. Літературно-меморіальний музей І.Ф.Хворостецького у м. Почаїв припинив свою діяльність у 2004 році. Основні фонди музеїв району налічують понад 100 тисяч експонатів, і щороку поповнюються новими.

Кременецький краєзнавчий музей є одним з найстаріших музеїв області, серед музеїв районного рівня він посідає одне з провідних місць. Заснований 1937 р., він 2012 р. відзначив своє 75-річчя. Його основний фонд налічує понад 66 тисяч одиниць [5, с. 30-34].

Культурно-духовна спадщина Кременця багата визначними постатями, подіями. Над виданням Біблії 1533 р. тут працював білоруський першодрукар Франциск Скорина. 4 вересня 1809 р. в місті народився видатний польський поет Юліуш Словацький. Батько його був професором Вищої Волинської гімназії, яка веде початок від братської школи, заснованої 1636 р. митрополитом Петром Могилою. 1806 р. ірландець Діонісій Мак Лер заклав тут чудовий ботанічний сад, розарій, оранжереї. Цьому чудовому куточку краю у 2006 році виповнилося 200 років. На початку XIX ст. в Уланському полку служила перша в Росії жінка-офіцер, кавалерист і письменниця Надія Дурова, життя якої стало легендою. У Полоцькому полку, розквартированому в Кременці, служив російський мандрівник і географ Микола Пржевальський. Відвідували його полководець Михайло Кутузов і лексикограф Володимир Даль.

Уродженці Кременця – видатний український композитор і диригент

М.Вериківський, поет і перекладач Ч.Ястшембець-Козловський, фольклорист М.Коробка [5, с.41-43]

Крім музеїв, природних та історико-архітектурних пам'яток на цій території знаходяться санна траса та трампліни. На початку 60-х років ХХ століття в Кременці збудована перша в Україні санна траса, єдина в Україні, що функціонує цілорічно; тут працює дитячо-юнацька спортивна школа з санного спорту. Траса відповідає вимогам Міжнародної федерації санного спорту. У 2001 р. тут уперше відбулися міжнародні літні змагання на санкороліках “Кубок Бони”, які, починаючи з 2003 р., включені в Єдиний календар Міжнародної федерації санного спорту. Тут проходять першості, кубки, чемпіонати та спортивні ігри України, проводяться навчально-тренувальні збори [8].

У травні 2001 р., згідно з постановою Кабінету Міністрів України, було створено Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник з метою виявлення, налагодження дієвої охорони, повноцінного вивчення та оптимального використання пам'яток усіх категорій: історії, археології, архітектури, ландшафту, які входять у межі історичного ядра Кременця і Почаєва [2].

У районі розроблені туристичні маршрути: “Кременеччина літературна” – подорож місцями, пов'язаними з життям і діяльністю видатних поетів і письменників, які народилися на Кременеччині чи відвідували її; “Кременеччина заповідна” – мандрівка заповідними місцями Кременеччини та відвідування пам'яток природи, вело-маршрути.

Кременеччина приваблює туристів фестивалями. Починаючи з 2006 р., тут проходить Міжнародний молодіжний фестиваль духовного співу, Кременецькі хорова вечори “AVE MARIA”, що пропагують українське та світове хорове мистецтво. Цікавим є фестиваль “Нескорена фортеця” (м.Кременець), на якому відбуваються лицарські турніри. У 2012 р. Кременець відзначає 785-річницю з часу першої літописної згадки.

За 5 км від Кременця розташоване с. Білокриниця, яке спочатку належало до Кременецького замку, пізніше було гніздом двох українських шляхетських родів Білокриницьких, а наприкінці ХVI століття опинилося в руках князів Збараських. На початку ХVII століття Збараські збудували тут замок. На місці замку, у 1806 р. знищеного пожежею, у ХІХ столітті з'явився палац у псевдоготичному стилі. У 1894 р. за заповітом графа Вороніна, що був останнім приватним господарем маєтку, тут було відкрито сільськогосподарську школу. Сьогодні в колишній панській резиденції Вороніна міститься Кременецький лісотехнічний коледж [5, с.123-126].

Місто Почаїв розташоване за 25 км від Кременця і відоме Свято-Успенською Почаївською лаврою. Вхід до монастиря відкривається Святими воротами. Найголовнішою спорудою лаврського ансамблю є Успенський собор. Усередині собору за кілька метрів від входу є Стопа Божої матері – слід від ноги Діви Марії. У верхній частині іконостаса, 1862 р. подарованого імператором Олександром ІІ, – Почаївська ікона Божої Матері, є одна з найбільших святинь монастиря. У підземеллі Успенського собору паломники відвідують печеру, де, за переказами, ігумен Іов Желізо, що керував монастирем у першій половині ХVII століття, а сьогодні є одним із найбільше шанованих на Волині святих, усамітнювався для молитви. Під балдахіном із карар-

ського мармуру стоїть срібна рака з його мощами. У печерній церкві зберігаються також мощі преподобного Амфілохія Почаївського – ченця, який жив у монастирі в ХХ ст. й був канонізований 2002 р. З Успенським собором добре гармонує дзвіниця, збудована в 1861-1871 рр. На одному з її ярусів висить найбільший в Україні дзвін, вагою понад 11 т. За кілька кілометрів від лаври на мальовничому пагорбі стоїть підпорядкований їй Святодухівський скит – невеликий монастир, побудований 1903 р. в неоруському стилі [4, с.340-345]. Певне місце в історії міста посідає діяльність друкарні. Її заснував відомий просвітителі і друкар Кирило Ставровецький-Транквіліон, видавши “Зерцало богословії”.

Кременецький район є одним з найперспективніших для розвитку культурно-пізнавального туризму в Тернопільській області. Проте його потенціал не використовується повною мірою через те, що матеріально-технічна база туристично-рекреаційних об’єктів не відповідає сучасним вимогам, а їх модернізація потребує значних капіталовкладень. Перетворення туристичної сфери району на сучасну галузь економіки гальмують такі чинники:

- недостатній розвиток туристичної інфраструктури, зокрема, відсутність сертифікованих закладів розміщення;
- низький рівень розвитку індустрії відпочинку та розваг, не облаштовані місця короткочасного відпочинку туристів;
- незадовільний стан більшості пам’яток культурної спадщини, відсутність дієвих програм їх збереження та пристосування до потреб туристів;
- недостатнє використання потенціалу туризму в сільській місцевості як одного із чинників зменшення безробіття у селах.

Отже, Кременецький район багатий на туристичні ресурси, які можуть використовуватись як об’єкти різноманітних видів туризму: дитячого, молодіжного, сімейного, для осіб похилого віку, для інвалідів, культурно-пізнавального, релігійного, пригодницького, самодіяльного тощо (згідно зі ст. 4 Закону України “Про туризм”). Район може забезпечити досить якісну туристичну пропозицію в розрізі екскурсійних програм для різних категорій населення та вікових груп за умови впорядкування та реставрації туристичних об’єктів. Історико-культурні об’єкти приваблюють туристів незалежно від пори року, що має неабияке значення для активізації рекреаційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про туризм: Закон України // Відомості Верховної Ради. - 1995. - № 31. - 241 с.
2. *Квартальнов В.А.* Туризм. М.: Финансы и статистика, 2002. - 320 с.
3. Кременець, Почаїв і околиці: Путівник/ Упоряд. Я. Стецюк, Н.Оболончик. – Кременець: ФОП Стецюк Я.Ф., 2010. – 24 с.
4. *Петранівський В.Л., Рутинський М.Й.* Туристичне краєзнавство: Навч.посібник/За ред. Ф.Д.Заставного. – К.:Знання, 2006. – 575 с.
5. *Рутинський М.Й.* Замковий туризм в Україні. Географія пам’яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 432 с.
6. *Собчук В.* Перлина в короні України: Кременець/Фотографії В.Томчук. – Кременець: Видавець В.Ю.Томчук, 2005. – 56 с.: іл..

7. Чернихівський Г. Кременеччина від давнини до сучасності: Монографія. – Кременець, 1999. – 256 с.
8. <http://rairada.kremenets.org/tourism/>
9. <http://library.te.ua/region/map/kremenets/>

*Стаття: надійшла до редколегії 25.05.2012
прийнята до друку 06.06.2012*

A DESCRIPTION OF THE HISTORICAL AND CULTURAL TOURISM RESOURCES OF KREMENETS' DISTRICT OF TERNOPIIL REGION

S. Dyakiv

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., L'viv, tel. (0322)394-603*

The using of tourist resource potential of Kremenets' district of Ternopil region is considered and the historical and cultural tourist resources and available tourist routs in the district are characterized.

Key words: cultural and educational tourism, historical and cultural resources, architectural monument, monastery, cathedral, castle.

ХАРАКТЕРИСТИКА ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО РЕСУРСОВ КРЕМЕНЕЦКОГО РАЙОНА ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ

С. Дякив

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Дорошенко 41, г. Львов 79000, Украина, тел. (0322) 394-603*

Рассмотрено использование туристско-ресурсного потенциала Кременецкого района Тернопольской области, охарактеризованы историко-культурные туристические ресурсы и имеющиеся туристические маршруты в районе.

Ключевые слова: культурно-познавательный туризм, историко-культурные ресурсы, памятник архитектуры, монастырь, собор, замок.